

Tilburg University

Zoveel mensen, zoveel talen. Thuis talen en school talen in het voortgezet onderwijs

Broeder, P.; Extra, G.

Published in:

Vernieuwing: Tijdschrift voor Onderwijs en Opvoeding

Publication date:

1999

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):

Broeder, P., & Extra, G. (1999). Zoveel mensen, zoveel talen. Thuis talen en school talen in het voortgezet onderwijs. *Vernieuwing: Tijdschrift voor Onderwijs en Opvoeding*, 58(4), 4-6.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Zoveel mensen, zoveel talen

Thuistalen en schooltalen in het voortgezet onderwijs¹

ONDERZOEK

Peter Broeder
en Guus Extra

Nog niet zo lang geleden was in de kranten te lezen dat leerlingen van het Haagse voortgezet onderwijs gezamenlijk zo'n 78 talen spreken. Op de meeste scholen wordt echter maar lesgegeven in een handjevol vreemde talen. Uit de Haagse Taalpeiling bleek dat er onder leerlingen een sterke behoefte leeft in veel meer talen les te krijgen. Talen die ze thuis, of met vrienden spreken. Peter Broeder en Guus Extra stellen dan ook dat de overheid nu eens ernst zou moeten maken met een serieus taalbeleid. De ontwikkeling van Nederland naar een multiculturele samenleving vraagt immers om een multicultureel taalbeleid op scholen. Een beleid dat verder gaat dan het bestrijden van achterstanden van allochtone leerlingen. En een beleid dat er bij voorbaat van uitgaat dat andere dan de 'klassieke' vreemde talen een bron van problemen en achterstanden zijn.

In het onderwijsbeleid van de Nederlandse overheid wordt steeds meer nadruk gelegd op een lokaal draagvlak. In het verlengde hiervan wordt gezocht naar een nieuwe balans in verantwoordelijkheden van rijk, gemeenten en scholen. Deze zoektocht is gericht op een decentralisatie van bevoegdheden en middelen op het gebied van huisvesting, schoolbegeleiding, onderwijsvoorrang, onderwijs Nederlands als tweede taal (NT2) en onderwijs in allochtone levende talen (OALT).

Een uitwerking van beleidsmatige uitgangspunten voor OALT in het voortgezet onderwijs is nog niet uitgekristalliseerd. In 1987 is in de wet op het voortgezet onderwijs een voorziening getroffen in artikel 12, waardoor het sindsdien in het voortgezet onderwijs mogelijk is onderwijs in de eigen taal (OET) aan te bieden aan leerlingen die afkomstig zijn uit de in de *Minderbedennota* (1983) genoemde doelgroepen. Ten behoeve van leerlingen met een niet-Nederlandse culturele achtergrond kan op basis van artikel 37 van het Inrichtingsbesluit VWO-, HAVO-, MAVO- en VBO-onderwijs worden gegeven in de talen van het land van oorsprong van die leerlingen. Op die grondslag werd in het schooljaar 1997/1998 onderwijs gegeven in dertien allochtone talen. Van de beschikbare faciliteiten wordt jaarlijks door zo'n achtduizend allochtone leerlingen gebruik gemaakt. Turks (met 3530 leerlingen) en Arabisch (met 3644 leerlingen) waren in 1997/1998 de meest gekozen talen, slechts op verre afstand gevolgd door andere talen.

Bouwstenen

Gegevens over thuistaalgebruik bieden hoogst relevante informatie over de multiculturele samenstelling van scholen. Dergelijke gegevens zijn in feite onmisbare bouwstenen voor beleid inzake onderwijs Nederlands als tweede taal en onderwijs in

allochtone talen. Toch zijn gegevens over thuistaalgebruik van scholieren in Nederland niet op landelijke schaal beschikbaar.

In het schooljaar 1997/1998 zijn in de gemeente Den Haag de thuistalen van bijna veertienduizend leerlingen in het voortgezet onderwijs in kaart gebracht door middel van een taalpeiling. Vergelijkbare taalonderzoeken zijn uitgevoerd voor het basisonderwijs in Noord-Brabant (1995) en in Zuid-Afrika (1998). Met de taalpeiling in Den Haag is belangrijke informatie verkregen over de multiculturele samenstelling van scholen, in het bijzonder over de distributie en vitaliteit van talen, en over de deelname en behoefte aan onderwijs in deze talen.

Van de 13703 leerlingen die aan de taalpeiling in Den Haag hebben deelgenomen, gaven 6153 leerlingen (45 procent) aan dat er bij hen thuis één of meer allochtone talen gebruikt worden, naast of in plaats van Nederlands. Dit betekent dat bij bijna een op de twee Haagse VO-leerlingen thuis een andere taal dan het Nederlands wordt gebruikt. Er komen in totaal 78 verschillende talen voor. Middels de volgende dimensies is voor de vijftien grootste taalgroepen een taalprofiel gespecificeerd: *taalconcurrentie*, dat wil zeggen de mate waarin de betreffende taal naast of in plaats van Nederlands een monopoliepositie inneemt; *taalvaardigheid*, de mate waarin de betreffende taal wordt verstaan; *taalkeuze*, de mate waarin de betreffende taal wordt gebruikt met de moeder; *taaldominantie*, de mate waarin leerlingen deze taal het beste spreken, en *taalpreferentie*, ofwel de mate waarin leerlingen deze taal het liefste spreken.

In Tabel 1 worden deze vijf taaldimensies vergeleken in de vorm van gepercenteerde scores. De slotkolom van deze tabel geeft een (dalende) taalvitaliteitsindex, die is gebaseerd op de gemiddelde waarde van de

Taalgroep	Aantal	Taalconcurrentie	Taalvaardigheid	Taalkeuze	Taaldominantie	Taalpreferentie	Taalvitaliteit
Chinees	181	74	97	93	59	62	77.0
Turks	1159	50	93	92	61	60	71.2
Urdu	96	29	93	93	51	61	65.4
Berbers	967	15	92	93	49	52	60.2
Koerdisch	301	4	83	89	52	47	55.0
Arabisch	858	18	88	75	42	49	54.4
Papiamentu	238	27	83	56	45	54	53.0
Hind(ustan)i	1304	44	94	47	23	32	48.0
Spaans	237	21	81	55	33	49	47.8
Moluks/Maleis	147	39	85	45	17	42	45.6
Sranan/Surinaams	699	21	92	35	20	43	42.4
Engels	1185	22	81	32	26	48	41.8
Frans	323	16	67	31	26	36	35.2
Duits	255	23	75	21	18	25	32.4
Javaans	160	20	74	25	7	15	28.2

Tabel 1: Taalvitaliteitsindex per taalgroep op basis van vijf taaldimensies (in dalend percentage).

gepresenteerde scores voor elk van deze vijf taaldimensies. Het gaat hierbij uiteraard om een arbitraire index waarbij verschillende dimensies gelijk worden gewogen. Er blijkt een geringe overeenkomst te zijn tussen de mate van taalvitaliteit en de mate waarin de leerlingen, dan wel een van hun ouders, in Nederland zijn geboren. De twee taalgroepen met de hoogste taalvitaliteit zijn Chinees en Turks, de twee taalgroepen met de laagste vitaliteit zijn Duits en Javaans.

De minste taalconcurrentie van andere thuishalen ondervinden Chinees (74 procent), Turks (50 procent), Hind(ustan)i (44 procent) en Moluks/Maleis (39 procent). Daarentegen delen Arabisch en Berbers hun positie als thuistaal relatief vaak met elkaar. Koerdisch wordt meestal gebruikt in thuistaalsituaties waarin ook Turks voorkomt. Sranan/Surinaams, Engels en Frans fungeren relatief vaak als *lingua franca* naast andere talen.

De gerapporteerde mondelinge taalvaardigheden (verstaan en spreken) zijn in alle taalgroepen relatief sterk ontwikkeld. Een uitzondering vormt de Javaanse taalgroep. Slechts 39 procent van de leerlingen in deze taalgroep geeft aan Javaans te spreken. Als geheel genomen zijn de schriftelijke taalvaardigheden een stuk geringer. Toch geldt voor enkele taalgroepen dat een relatief groot aantal leerlingen de betreffende taal kan lezen en schrijven. Dit geldt met name voor de Chinese taalgroep (65 procent en 64 procent), de Turkse taalgroep (87 procent en 83 procent) en de Urdu taalgroep (74 procent en 65 procent). De laagste scores voor lees- en schrijfvaardigheid behalen Koerdisch (33 procent en 25 procent), Javaans (23 procent en 19 procent) en Berbers

(18 procent en 15 procent). Voor deze laatste taal is dit uiteraard niet vreemd, gezien het vooralsnog ontbreken van een gecodificeerd alfabet en van een uniforme spelling. De taalkeuze in interactie met gezinsleden vormt de bevestiging van een klassiek patroon van taalverschuivingsprocessen. De moeder fungeert meestal in de sterkste mate als *gate keeper* voor taalbehoud (de ongemarkeerde aanduiding 'moedertaal' vindt in dergelijke gegevens dan ook ondersteuning), terwijl de vader in dit opzicht een sterke tweede positie inneemt. De keuze voor Nederlands is frequenter in interactie met broers en zussen dan in interactie met ouders. Voor acht taalgroepen is er geen verschil in keuze van het Nederlands tegenover jongere versus oudere broers en zussen (Turks, Urdu, Berbers, Hind(ustan)i, Moluks/Maleis, Frans, Duits en Javaans). Voor de overige taalgroepen, behalve het Chinees, geldt dat er vaker met jongere dan met oudere broers en zussen voor het Nederlands gekozen wordt. De keuze voor het Nederlands is het hoogst in interactie met beste vrienden. Voor zes taalgroepen (Chinees, Turks, Urdu, Berbers, Koerdisch en Arabisch) geldt dat relatief weinig leerlingen met hun ouders meestal Nederlands spreken, terwijl een veel groter aantal leerlingen meestal wel Nederlands spreekt met broers, zussen en beste vrienden.

De taaldominantie van de leerlingen (dat wil zeggen de taal die ze het beste spreken) blijkt in hoge mate overeen te komen met de taalvitaliteit. Taalgroepen waarvan meer dan de helft van de leerlingen het beste een andere taal dan Nederlands spreken, zijn: Turks (61 procent), Chinees (59 procent), Koerdisch (52 procent) en Urdu (51 pro-

cent). Taalgroepen waarvan relatief weinig leerlingen het beste een andere taal dan Nederlands spreken zijn: Javaans (7 procent), Moluks/Maleis (17 procent), Duits (18 procent), Sranan/Surinaams (20 procent), en Hind(ustan)i (23 procent).

Ten slotte de taalpreferentie van de leerlingen. Voor vrijwel alle taalgroepen blijkt dat het aantal leerlingen dat een andere taal dan Nederlands het liefste spreekt, groter is dan het aantal leerlingen dat een andere taal dan Nederlands het beste spreekt. Een opmerkelijke uitschieter is de Moluks/Maleise taalgroep waarvan opmerkelijk veel leerlingen zeggen dat ze het liefste Moluks/Maleis spreken (42 procent), maar het beste Nederlands (17 procent).

In het algemeen is voor een relatief groot aantal leerlingen juist die taal te prefereren die ze minder goed beheersen. De drie taalgroepen met de relatief grootste aantallen leerlingen met preferentie voor Nederlands, maar dominantie in een andere taal zijn de Turkse, Berberse en Koerdische taalgroepen. Daarentegen geldt voor veel leerlingen in de Javaanse, Engelse en Sranan/Surinaamse taalgroepen een voorkeur voor de allochtone taal, terwijl ze het beste Nederlands spreken.

Wensen

Naast gegevens over de distributie en vitaliteit van allochtone thuishalen zijn er in de Taalpeiling Den Haag ook gegevens verzameld over de distributie van gewenste en gevolgde taalvakken op school. Een groot gedeelte van de 13703 leerlingen in Den Haag volgt de bekende moderne vreemde talen Engels (90 procent), Frans (51 procent) en Duits (50 procent). Een kleiner deel volgt de klassieke talen Latijn (8 procent) en Grieks (5 procent). Spaans, Turks en Arabisch worden elk door slechts 1 procent van de leerlingen gevolgd. Voor de andere talen is deze deelname nog geringer. Bij de behoefte aan schooltalen is de Haagse leerlingen gevraagd aan te geven in welke talen zij graag lessen zouden willen volgen, maar dat nu niet doen. Spaans is onbetwist de meest favoriete taal. Maar liefst 41 procent van de leerlingen geeft aan Spaanse les te willen hebben. Ook Chinees (10 procent), Arabisch (8 procent), Italiaans (7 procent), Papiamentu (7 procent) en Turks (6 procent) scoren relatief hoog.

Behalve deze wensen, heeft de Taalpeiling voor het voortgezet onderwijs in Den Haag ook een groot aantal gegevens opgeleverd over (thuis)taalgebruik, die van onmisbare

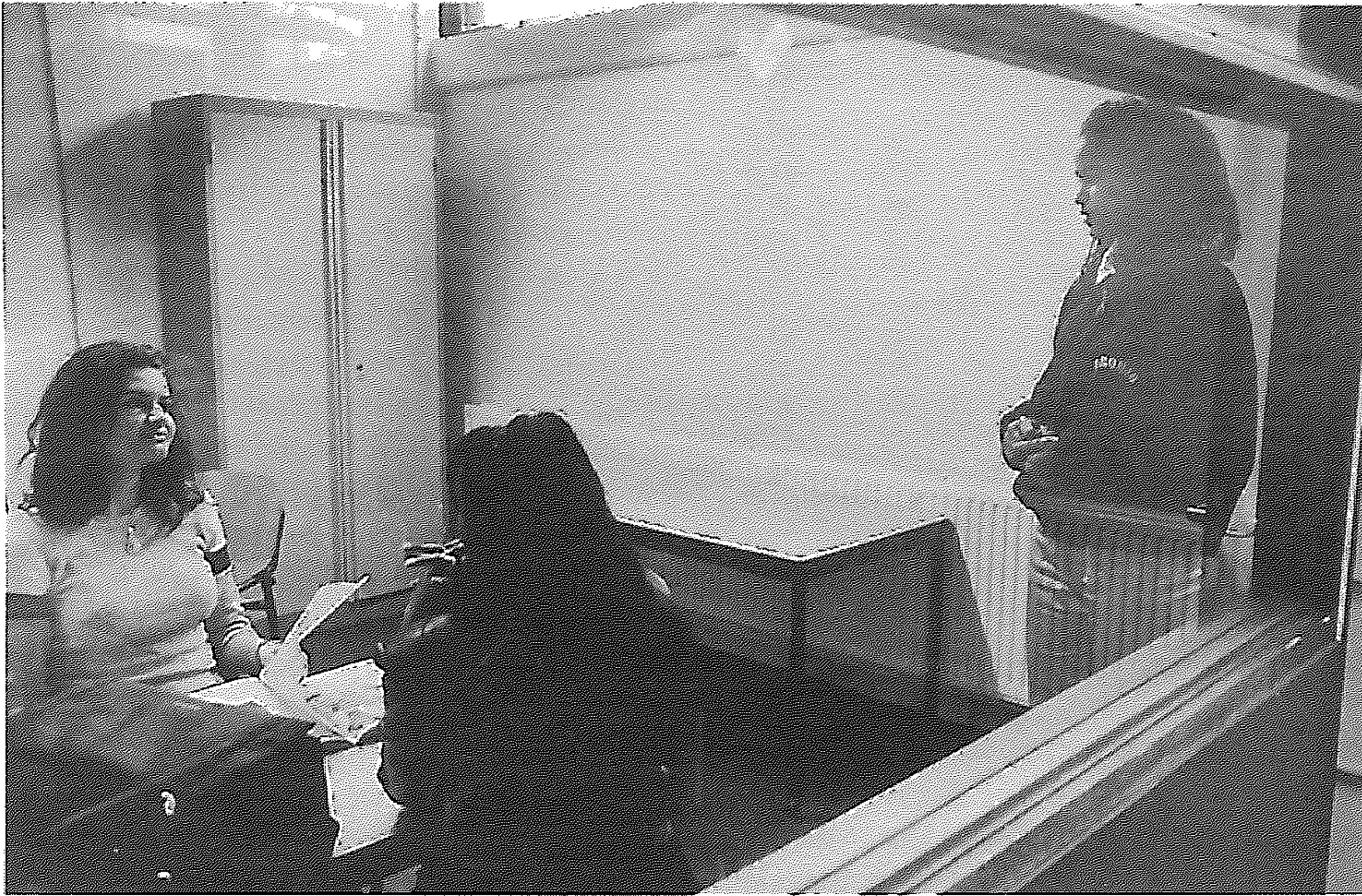

Foto: Guus Dubbelman/Hollandse Hoogte.

waarde worden geacht voor de vormgeving van lokaal taalbeleid. In het verlengde van de Haagse Taalpeiling worden met steun van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen nu twee typen vervolgcactiviteiten ondernomen. Allereerst worden de in Den Haag opgedane ervaringen met taalpeilingsonderzoek in het voortgezet onderwijs benut om dergelijke gegevens in 1999 op veel grotere schaal ook in andere gemeenten te verzamelen.

Daarnaast worden naar aanleiding van de uitkomsten van de Taalpeiling in samenwerking met scholen in Den Haag de mogelijkheden onderzocht om te komen tot een interscholair afgestemd lokaal aanbod van nieuwe talen als schoolvakken. De ervaringen die daarbij worden opgedaan, zullen in kaart worden gebracht met het oog op de overdraagbaarheid naar andere gemeenten. Indien in een afwegingsproces op kwalitatieve en kwantitatieve gronden *prioriteitstalen* moeten worden aangewezen, dan zijn in elk geval relevante aanwijzingscriteria: de omvang van de betrokken taalgroep op lokaal en/of landelijk niveau; de vitaliteit van de betrokken taal; de steun voor een dergelijke aanwijzing in de betrokken taalgroep, zoals kan blijken uit eerder genomen eigen onderwijsinitiatieven; de mate van codificatie van de betrokken taal; de beschikbaarheid en/of ontwikkelmogelijkheden van adequate leermiddelen, en de beschikbaarheid en/of scholingsmogelijkheden van gekwalificeerde docenten.

Contouren

De opwaardering van nieuwe talen in het krachtenveld van vigerende talen in het voortgezet onderwijs heeft nog een lange weg te gaan. In het *Nationaal Actieprogramma Moderne Vreemde Talen* (1996) staat de positie van Engels, Frans en Duits in het voortgezet onderwijs centraal en wordt een pleidooi gehouden voor versterking van de positie van deze talen. Ook is er aandacht voor de positie van het Spaans en van andere talen die binnen de Europese Unie worden gesproken.

Voor geen van deze andere talen is er voornog sprake van een structurele voorziening in het voortgezet onderwijs, hoewel Nederland zich in het kader van het LINGUA-programma vastgelegd heeft op de intentie om onderwijs in deze talen te bevorderen. Verwacht mag worden dat het beleid voor nieuwe talen zich in de toekomst zal richten op de uitbouw van de voorzieningen inzake Turks en Arabisch en - vanuit deze voorhoedefunctie - op de ontwikkeling van (interscholair) voorzieningen voor nieuwe schooltalen. De decentralisatie van onderwijsbeleid naar gemeenten biedt scholen nieuwe kansen om in onderlinge samenwerking tot nieuw talenaanbod te komen. De landelijke overheid zal echter het voortouw moeten nemen bij het ontwikkelen van leerplannen, leermiddelen, toetsen en examenprogramma's, en bij het wettelijk bijstellen van de facilitering voor scholen die onderwijs in nieuwe schooltalen willen aanbieden. De ontwikkeling van Nederland in de rich-

ting van een multiculturele samenleving vraagt om een multicultureel taalbeleid op scholen, dat verder reikt dan het bestrijden van achterstanden van allochtone leerlingen. Aan zo'n taalbeleid kan pas vorm worden gegeven, wanneer het gebruik van allochtone talen in Nederland niet primair wordt gezien als een bron van achterstand en problemen, maar als een bron van te ontwikkelen kennis en vaardigheden. De toenemende internationalisering van leerlingpopulaties vraagt ten slotte ook om een talenbeleid voor *alle* leerlingen, waarbij de traditionele scheidslijnen tussen vreemdetalenonderwijs voor autochtone leerlingen en moedertaalonderwijs voor allochtone leerlingen worden doorbroken. De contouren van een dergelijk geïntegreerd taalbeleid komen pas in zicht, wanneer zowel in de retoriek als de praktijk van het overheidsbeleid de gelijkstelling van minderhedenbeleid en achterstandenbeleid wordt doorbroken en minderhedenbeleid ook als cultuurbeleid wordt opgevat.

Noot

1. De uitvoering van de Taalpeiling Voortgezet Onderwijs in Den Haag is mogelijk gemaakt met financiële steun van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

Literatuur

J. Aarssen, P. Broeder & G. Extra, *Allochtone talen in het voortgezet onderwijs. Bouwstenen voor lokaal taalbeleid* (Den Haag: VNG Uitgeverij, 1998).

P. Broeder & G. Extra, *Minderheidsgroepen en minderheidstalen* (Den Haag: VNG Uitgeverij, 1995).

P. Broeder & G. Extra, 'Taal', in: H. Vermeulen (red.), *Immigrantenbeleid voor de multiculturele samenleving. Integratie-, taal- en religiebeleid voor immigranten in vijf West-Europese landen* (Amsterdam: TWCM/Het Spinhuis, 1997), pp. 54-94.

P. Broeder, G. Extra & J. Maartens, 'Durban language survey', in: G. Extra & J. Maartens (red.), *Multilingualism in a multicultural context. Case studies on South Africa and Western Europe* (Tilburg: Tilburg University Press, 1998), pp. 121-137.

Minderhedennota, *Regeringsnota aangeboden door de Minister van Binnenlandse Zaken J.G. Rietkerk aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, zitting 1982-83, 16102, nr. 20* (Den Haag: SDU, 1983).

Nationaal Actieprogramma Moderne Vreemde Talen, *Talen achter de horizon? Eindverlag* (Enschede: NAP/MVT, 1996).

T. Netelenbos, *Lokaal onderwijsbeleid* (Zoetermeer: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, 1995).